

Crna Gora
Ministarstvo zdravlja

**Završni izvještaj o realizaciji Akcionog plana od 2022. do
2022. godine za sprovođenje Programa mjera za
unapređenje stanja uhranjenosti i ishrane u Crnoj Gori, za
2022. godinu**

Mart, 2023. godine

SADRŽAJ:

1	UVODNI REZIME	3
2	INFORMACIJA O NAPRETKU U POSTIZANJU OPERATIVNIH CILJEVA ..	5
3	TABELA ZA IZVJEŠTAVANJE	13
4	NALAZI EVALUACIJE	22
5	OSVRT NA PLANIRANA I UTROŠENA FINANSIJSKA SREDSTVA	22
6	PREPORUKE ZA NAREDNI PERIOD SPROVOĐENJA	22

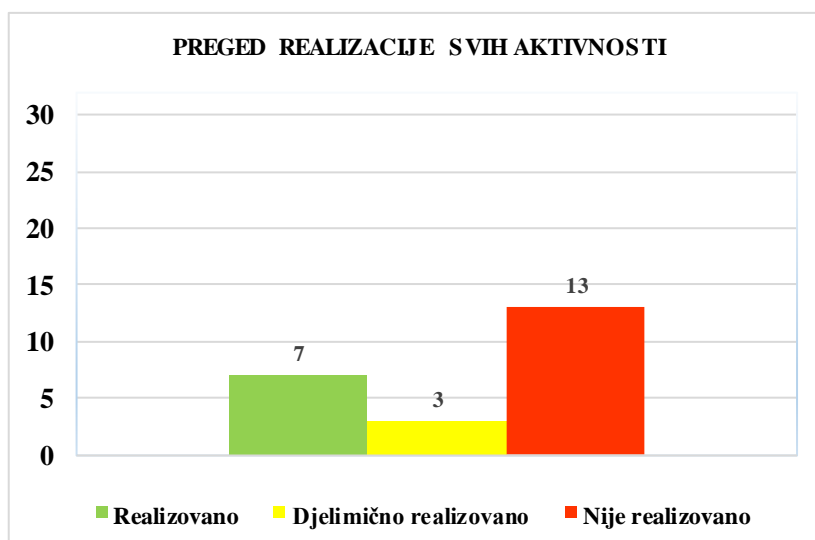
1. UVODNI REZIME

Program mjera za unapređenje stanja uhranjenosti i ishrane sa Akcionim planom od 2021. do 2022. godine nastao je kao potreba da se nastavi sa usklađivanjem nacionalnih aktivnosti sa regionalnim preporukama donesenim od strane Svjetske zdravstvene organizacije za evropski region (Evropski akcioni plan za hranu i ishranu 2015-2020), ali i da se usvoje preporuke istaknute u Završnom izvještaju o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Programa mjera za unapređenje stanja uhranjenosti i ishrane u Crnoj Gori za 2020. godinu. Ovom Programu prethodio je Program mjera za unapređenje stanja uhranjenosti i ishrane sa Akcionim planom 2019 – 2020. godine.

Glavni cilj cilj Programa mjera za unapređenje stanja uhranjenosti i ishrane sa Akcionim planom od 2021. do 2022. godine bio je unapređenje stanja uhranjenosti i ishrane u Crnoj Gori.

Akcioni plan od 2021. do 2022. godine za sprovođenje Programa mjera za unapređenje stanja uhranjenosti i ishrane predstavljao je operacionalizaciju operativnih ciljeva. Tokom dvogodišnje realizacije Akcionog plana 2021-2022 **realizovano je 30% (7) od ukupno 23 planiranih aktivnosti, djelimično realizovano 13% (3) aktivnosti, a nije realizovano 57% (13) planiranih aktivnosti**, što je prikazano u Grafiku 1.

Grafik 1. Pregled realizacije aktivnosti u odnosu na ukupan broj predviđenih aktivnosti u 2021. i 2022. godini

Od 4 postavljena operativna cilja dva su ostvarena, i to:

- **operativni cilj 2) Promovisana pravilna ishrana tokom života, posebno za najugroženije grupe, i**
- **operativni cilj 4) Ojačan sistem nadzora i povećan broj istraživanja u oblasti hrane i ishrane sa formiranom nacionalnom bazom podataka.**

S obzirom da je Akcioni plan 2021-2022 usvojen krajem 2021. godine, u dogovoru sa Generalnim sekretarijatom Vlade nije rađen godišnji izvještaj za 2021. godinu, već će se ta godina obuhvatiti sa ovim izvještajem.

Stepen realizacije aktivnosti u 2021. i 2022. godini je smanjen (za sve operativne ciljeve) zbog nedostatka finansijskih sredstava, ali i uticaja globalne pandemije izazvane korona virusom Covid – 19 u Crnoj Gori, tj. preraspodjele kadrovskih, finansijskih i drugih resursa što je dovelo do zastoja ili ograničenja u sprovođenju aktivnosti. Veliki broj aktivnosti planiran je da se realizuje kroz donacije ili projekte koji se nijesu ostvarili.

U tekstu koji slijedi nalazi se osvrt na dostignute vrijednosti indikatora učinka nakon dvije godine implementacije akcionog plana, i to:

- Operativnog cilja 1. Unaprijeđeno okruženje koje podstiče pravilan izbor hrane, napitaka i smanjenje gojaznosti. Analizom rezultata sprovedenih aktivnosti potvrđuje se negativan trend u ostvarivanju indikatora učinka a) Povećan stepen aktivnosti ustanova/subjekata kojima omogućavaju pravilan izbor hrane i napitaka, i b) Povećan stepen promotivnih aktivnosti o značaju fizičke aktivnosti u cilju smanjenja gojaznosti, i njihove vrijednosti su ostale na nivou početnih, iako su neke aktivnosti realizovane/djelimično realizovane.
- Operativnog cilja 2. Promovisana pravilna ishrana tokom života, posebno za najugroženije grupe: Analizom rezultata sprovedenih aktivnosti potvrđuje se pozitivan trend u ostvarivanju oba indikatora učinka: a) Unaprijeđen sistem savjetovanja za pravilnu ishranu tokom života, posebno za najugroženije grupe, i b) Omogućene raznovrsne promotivne aktivnosti za pravilni ishranu tokom života, i dostignute su ciljne vrijednosti oba indikatora učinka.
- Operativnog cilja 3. Ojačan zdravstveni sistem u cilju promocije pravilne ishrane: Analizom rezultata sprovedenih aktivnosti potvrđuje se negativan trend u ostvarivanju indikatora učinka a) Povećan broj primarnih zdravstvenih ustanova koje sprovode aktivnosti promocije pravilne ishrane, i b) Povećan broj bolnica koje implemetiraju smjernice za ishranu pacijenata, i njihove vrijednosti su ostale na nivou početnih.
- Operativnog cilja 4. Ojačan sistem nadzora i povećan broj istraživanja u oblasti hrane i ishrane sa formiranom nacionalnu bazu podataka: Analizom rezultata sprovedenih aktivnosti potvrđuje se pozitivan trend u ostvarivanju oba indikatora učinka a) Povećan broj sprovedenih studija i istraživanja, i b) Povećan broj uspostavljenih baza podataka. Dostignute su ciljne vrijednosti za oba indikatora - sprovedena su dva istraživanja i uspostavljena je baza podataka.

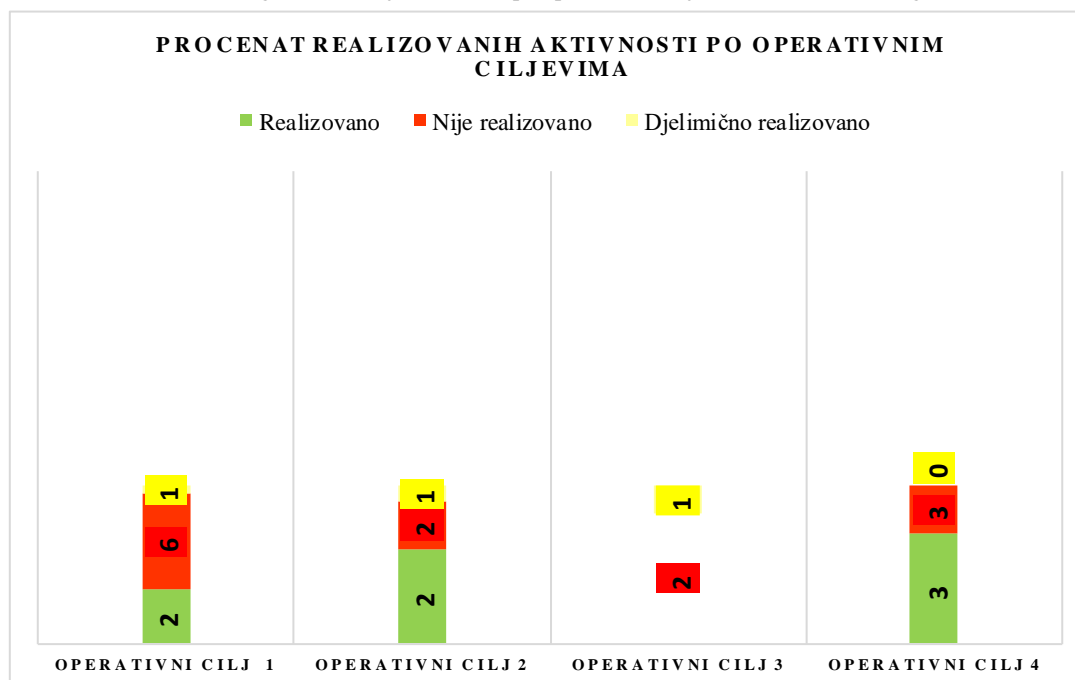
2. INFORMACIJA O NAPRETKU U POSTIZANJU OPERATIVNIH CILJEVA

Završni izvještaj o realizaciji Akcionog plana 2021-2022 za sprovođenje Programa mjera za unapređenje stanja ishrane i uhranjenosti, za 2022. godinu, sadrži pregled realizovanih aktivnosti definisanih Akcionim planom. U izvještaju je dat pregled realizovanih aktivnosti u 2021. i 2022. godini, kao i aktivnosti koje nijesu realizovane u navedenom periodu.

Tokom dvogodišnjeg perioda realizovano je **30% (7) od ukupno 23 planiranih aktivnosti, djelimično realizovano 13% (3) aktivnosti, a nije realizovano 57% (13)**. Detaljan pregled realizacije aktivnosti po operativnim ciljevima u 2021. i 2022. godini prikazan je u Grafiku 2.

Stepen realizacije aktivnosti u 2022. godini je smanjen zbog nedostatka finansijskih sredstava a usljed uticaja pandemije COVID-19 i opredjeljenja sredstava za druge budžetske stavke. Veliki broj aktivnosti planiran je da se realizuje kroz donacije ili projekte koji se nijesu ostvarili. Na realizaciji ovih aktivnosti u narednom periodu će se kontinuirano raditi, a oblast će biti obuhvaćena novim strateškim dokumentom koji će tretirati hronične nezarazne bolesti.

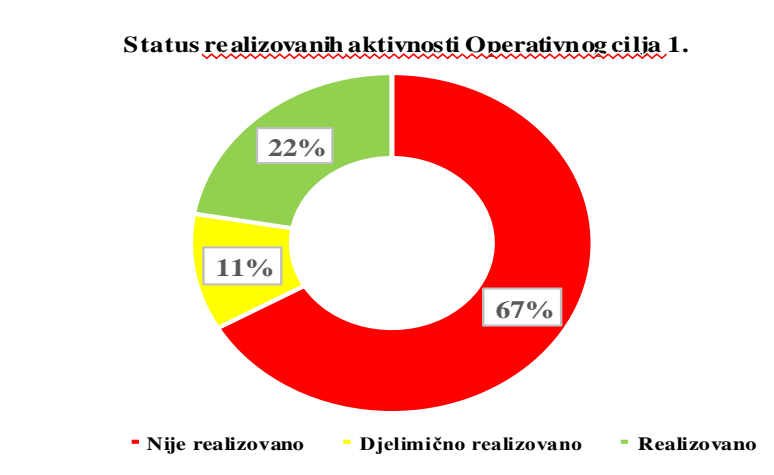
Grafik 2. Pregled realizacije aktivnosti po operativnim ciljevima u 2021. i 2022. godini

OPERATIVNI CILJ 1: Unaprijeđeno okruženje koje podstiče pravilan izbor hrane, napitaka i smanjenje gojaznosti

Akcionim planom 2021. – 2022. godine planirano je da se ovaj cilj postigne sprovođenjem 9 aktivnosti. Pregled realizovanih aktivnosti Operativnog cilja 1. dat je u Grafiku 3. Kao što se može vidjeti, realizovano je 22% planiranih (2 aktivnosti), djelimično realizovano 11% (1 aktivnosti), dok je 67% (6 aktivnosti) nerealizovano.

Grafik 3. Status realizovanih aktivnosti Operativnog cilja 1. Unaprijeđeno okruženje koje podstiče pravilan izbor hrane, napitaka i smanjenje gojaznosti

Analizom rezultata sprovedenih aktivnosti potvrđuje se negativan trend u ostvarivanju indikatora učinka a) Povećan stepen aktivnosti ustanova/subjekata kojima omogućavaju pravilan izbor hrane i napitaka, i b) Povećan stepen promotivnih aktivnosti o značaju fizičke aktivnosti u cilju smanjenja gojaznosti, i njihove vrijednosti su ostale na nivou početnih, iako su neke aktivnosti realizovane/djelimično realizovane.

Ključno dostignuće u realizaciji aktivnosti Operativnog cilja 1. je **izrada izmjena “Pravilnika za so”** koji je Institut za javno zdravlje Crne Gore dostavio Ministarstvu poljoprivrede i trenutno je u fazi usvajanja. **Izmjenom Pravilnika za so postavljeni su novi, niži obavezni ciljevi sadržaja soli za hljeb, proširena je lista proizvoda na koje se obavezni nivo odnosi, postavljeni su dobrovoljni ciljevi za sadržaj soli za mesne proizvode, sireve i hranu pripremljenu u restoranima i brzu hranu, razvijene su smjernice za smanjenje sadržaja soli u obrocima restorana, keteringu i brzjoj hrani, i predložena je promocija proizvođača koji smanje sardžaj soli u svojim proizvodima.**

Značajno je i da je prethodno izradene “Nacionalne smjernice za ishranu djece u predškolskim ustanovama” implementiralo 7 ustanova. U prethodnom izvještajnom periodu pilotirane su izmjene u recepturama u predškolskim ustanovama u skladu sa Smjernicama u 3 JPU na teritoriji opštine Podgorica.

Za povećanje dostupnosti terena i objekata u kojima djeca mogu praktikovati fizičku aktivnost značajno je što je ukupno oko 25% osnovnih i srednjih škola u Crnoj Gori (55 njih) bez nadoknade, ustupilo salu za fizičko vaspitanje i sportske terene za realizaciju sportskih aktivnosti. U školama se realizuje ukupno preko 240 vannastavnih aktivnosti (sekcija) koje se odnose na fizičku aktivnost učenika.

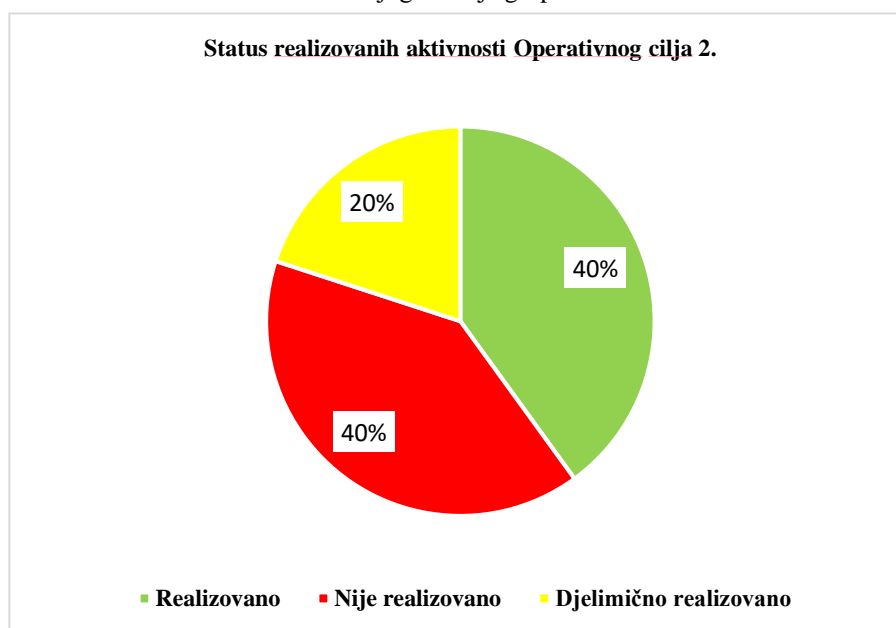
Lokalne samouprave i Glavni grad Podgorica su u izvještajnom periodu uredili brojne sportske poligone i samim tim u značajnoj mjeri poboljšali uslove za profesionalno i rekreativno bavljenje sportom.

Nerealizacija svih ostalih planiranih aktivnosti (prikazanih u tabeli za izvještavanje) za ostvarenje ovog cilja uslovljena je nedostatkom finansijskih sredstava za njihovo sprovođenje.

OPERATIVNI CILJ 2: Promovisana pravilna ishrana tokom života, posebno za najugroženije grupe

Planirano je da se ovaj cilj postigne kroz realizaciju 5 aktivnosti. Pregled realizovanih aktivnosti Operativnog cilja 2. dat u Grafiku 4. pokazuje da je realizovano 40% planiranih (2), djelimično realizovano 20% (1 aktivnost), dok su 40% (2) aktivnosti nerealizovane.

Grafik 4. Status realizovanih aktivnosti Operativnog cilja 2. Promovisana pravilna ishrana tokom života, posebno za najugroženije grupe

Analizom rezultata sprovedenih aktivnosti potvrđuje se **pozitivan trend** u ostvarivanju indikatora učinka a) Unaprijeđen sistem savjetovanja za pravilnu ishranu tokom života, posebno za najugroženije grupe, i b) Omogućene raznovrsne promotivne aktivnosti za pravilni ishranu tokom života, i dostignute su ciljne vrijednosti oba indikatora učinka - izrađene su makar jedne smjernice za pravilnu ishranu i sprovedeno minimum 10 promotivnih aktivnosti.

Najznačajniji doprinos ostvarivanju ovog cilja dala je:

- **izrada “Smjernica za ishranu djece od 0 – 24 mjeseca” (uz podršku UNICEF-a), i**
- **realizacija aktivnosti Promocije dojenja i unapređenje ishrane male djece gdje je u okviru KME “Inicijativa porodilišta po mjeri beba” sprovedena obuka za zdravstvene radnike na primarnom, sekundarnom i tercijalnom nivou zdravstvene zaštite, kojima su obuhvaćeni svi domovi zdravlja, bolnice, KCCG (u dva ciklusa obuka) na temu promocije dojenja i ishrane djece 0-24 mjeseca. U okviru sekundarne i tercijalne zdravstvene zaštite obuku je pohađalo 94 polaznika.**

Osim toga, doprinos realizaciji aktivnosti Sprovođenje komunikacije sa javošću o nutritivnoj pismenosti dale su aktivnosti gostovanja u medijima i medijskih objava stručnjaka iz IJZCG na neke od tema povezanih sa nutritivnom pismenošću – upotreba soli u ishrani. Ipak, ova aktivnost je označena kao djelimično realizovana jer se nisu obuhvatile sve teme od značaja za nutritivnu pismenost. Stoga je preporuka da se ova aktivnost uvrsti u naredni strateški dokument koji će tretirati ovu oblast i da se nastave i prošire teme i kampanje o nutritivnoj pismenosti.

Zbog nedostatka planiranih projekata/donacija koje bi omogućile finansiranje izrade Nacionalnih smjernica za ishranu dojilja i trudnica i Nacionalnih smjernica za ishranu sa akcentom za ishranu starih, ove smjernice nisu izrađene i aktivnosti su nerealizovane. Preporuka je da se ove aktivnosti uvrste u naredni strateški dokument koji će tretirati ovu oblast i nastoji obezbijediti finansijska podrška za njihovo sprovođenje.

OPERATIVNI CILJ 3: Ojačan zdravstveni sistem u cilju promocije pravilne ishrane

Planirano je da se ovaj cilj postigne kroz realizaciju 3 aktivnosti. Pregled realizovanih aktivnosti Operativnog cilja 3. dat u Grafiku 5. pokazuje da je djelimično realizovana svega 17% (1) planirana aktivnost, dok je 67% (2) nerealizovanih.

Grafik 5. Status realizovanih aktivnosti Operativnog cilja 3. Ojačan zdravstveni sistem u cilju promocije pravilne ishrane

Analizom rezultata sprovedenih aktivnosti potvrđuje se negativan trend u ostvarivanju indikatora učinka a) Povećan broj primarnih zdravstvenih ustanova koje sprovode aktivnosti promocije pravilne ishrane, i b) Povećan broj bolnica koje implemetiraju smjernice za ishranu pacijenata, i njihove vrijednosti su ostale na nivou početnih.

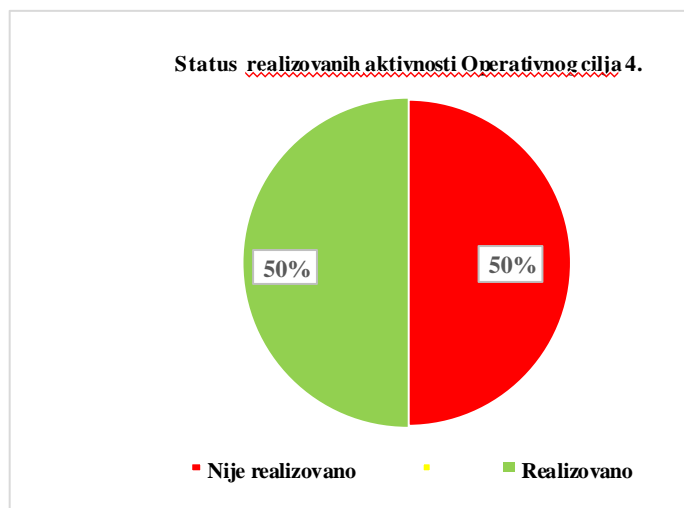
Ipak, uspjeh je ostvaren djelimičnom implementacijom aktivnosti definisanih u Akcionom planu kao “Nastavak implementacije i promocija “Vodiča za dojenje” i “Kodeksa zabrane reklamiranja zamjena za majčino mlijeko” u zdravstvenim ustanovama”. Naime, u toku je izrada Nacrta Zakona o dojenju koji će obuhvatiti oblast reklamiranja zamjena za majčino mlijeko u zdravstvenim ustanovama. Takođe, urađena je i izmjena “Vodiča za dojenje” koji je usklađen sa međunarodnim kodeksom za zabranu promovisanja zamjena za majčino mlijeko. Dokument je u fazi usvajanja u Ministarstvu zdravlja.

Zbog nedostatka planiranih projekata/donacija koje bi omogućile finasiranje izrade Smjernica za ishranu pacijenata u bolnicama ove smjernice nisu izrađene i aktivnost je nerealizovana. Isto tako, zbog nedostatka finasijskih sredstava nije realizovana aktivnost edukacije zdravstvenog osoblja o hrani i pravilnoj ishrani za prevenciju gojaznosti i nezaraznih bolesti povezanih sa ishranom u primarnoj zdravstvenoj zaštiti. Preporuka je da se ove aktivnosti uvrste u naredni strateški dokument koji će tretirati ovu oblast i nastojati da se obezbijediti finasijska podrška za njihovo sprovođenje.

OPERATIVNI CILJ 4: Ojačan sistem nadzora i povećan broj istraživanja u oblasti hrane i ishrane sa formiranom nacionalnom bazom podataka

Planirano je da se ovaj cilj ostvari kroz sprovođenje šest aktivnosti, od kojih su tri realizovane a tri nijesu, što je prikazano na Grafiku 6.

Grafik 6. Status realizovanih aktivnosti Operativnog cilja 4. Ojačan sistem nadzora i povećan broj istraživanja u oblasti hrane i ishrane sa formiranom nacionalnu bazu podataka

Analizom rezultata sprovedenih aktivnosti potvrđuje se generealan **pozitivan trend** u ostvarivanju indikatora učinka a) Povećan broj sprovedenih studija i istraživanja; i b) Povećan broj uspostavljenih baza podataka; i dostignute su ciljne vrijednosti oba indikatora učinka - sprovedeno je makar jedno istraživanje i samim tim uspostavljena je makar jedna baza podataka, kako je i bilo definisano Akcionim planom.

Realizovano je COSI i MONS istraživanje, kao i sprovođenje monitoringa rasta djece mlađe od 5 godina kroz antropometrijska mjerenja.

IJZCG je sproveo COSI istraživanje za praćenje stanja uhranjenosti, navika u ishrani, fizičkoj aktivnosti i ispitivanje školskog okruženja i socioekonomskog statusa djece školskog uzrasta. Krajnji cilj projekta je upotreba podataka za kreiranje programa koji će doprinijeti smanjenju gojaznosti kod djece.

Aktivnost sprovođenja Monitoringa rasta djece mlađe od 5 godina kroz antropometrijska mjerenja realizovao je IJZCG kroz projekat "Procjena zdravlja djece starosti do pet godina života, primjenom antropometrijskih indikatora". Rezultati sprovođenja ove aktivnosti su sljedeći:

1. utvrđeni su nacionalni standardi rasta (tjelesne mase, tjelesne dužine/visine, debljine kožnog nabora, obim glave, obima nadlaktice, obima grudnog koša, za djecu do 5 godine života);
2. kreirani su grafikoni rasta i tablice rasta za navedene parametre, prema starosti i polu, fizički su pripremljeni kao instrumenti za praćenje rasta i razvoja djece do pet godina

starosti i podijeljeni u svim domovima zdravlja, u broju koji su naveli pružaoci zdravstvenih usluga za djecu po DZ;

3. publikovani su navedeni grafikoni i tablice rasta u publikaciji, zatim vodiči za pružaoce zdravstvenih usluga za djecu (sa predstavljenim uputstvima za dijagnostičke i terapijske postupke u konkretnim slučajevima odstupanja rasta od utvrđenih standarda), za roditelje i staratelje, kao i promotivni projektni materijal.
4. urađeni su svi izvještaji i dostavljeni Koordinacionom tijelu pravovremeno, ali ovo tijelo, zbog velikog broja projekata koje kontroliše nije završilo verifikaciju i zaključio projekat.

Rezultati navedenih projektnih aktivnosti su se odnosili na izradu:

- nacionalnih standarda rasta, jer se trenutno koriste standardi SZO, koji se rade na svjetskoj populaciji djece, koja se značajno razlikuju po rastu od djece u Crnoj Gori (preporuka je da se monitoring rasta vrši na osnovu nacionalnih standarda), a pri tome su ovi standardi veoma stari (preporuka je da se svake 10-te godine rade novi standardi)
- instrumenata (urađenih na osnovu nacionalnih standarda) za praćenje rasta u praksi pružalaca zdravstvenih usluga za djecu). Praksa pokazuje da su antropometrijski indikatori vrlo korisni za utvrđivanje eventualnih odstupanja od zdravlja, posebno kod djece do pet godina starosti, koji se ubrajaju u najvulnerabilnije populacione kategorije.
- vodiči za primjenu pomenutih instrumenata od strane pružalaca, roditelja, staratelja, vaspitača u predškolskim ustanovama i svim ostalim zainteresovanim subjektima, kao i motivacija pružalaca zdravstvenih usluga za djecu da kontinuirano prate rast i razvoj djece.

IJZCG preporučuje za naredni period:

- da se pružaoci zdravstvenih usluga za djecu motivišu da kontinuirano koriste nacionalne standarde za praćenje rasta, a time i zdravstvenog stanja djece starosti do pet godina. Takođe, da se obezbijedi korišćenje navedenih podataka, na način što će isti biti inkorporirani u baze podataka kako bi bili dostupni u svim ambulancama za zadovoljenje zdravstvenih potreba djece do pet godina starosti;
- praćenje rasta i razvoja djece i evidentiranje dobijenih podataka trebaju biti obaveza izabranih doktora za djecu;
- da se obezbijede sredstva za naredno prikupljanje podataka o rastu i razvoju djece, starosti do pet godina, kako bi se svakih deset godina obezbijedili relevantni instrumenti za praćenje rasta i razvoja djece, što je važno zbog akceleracije u vremenu i prostoru. Ukoliko bi se uspostavio sistem praćenja, za dobijanje podataka u odgovarajućem vremenskom okviru, značajno bi se pojednostavio proces definisanja nacionalnih standarda;
- da se odmah nastavi za prikupljanjem podataka koji su bitni za ustanovljavanje standarda rasta za djecu stariju od pet godina života i kreiranje instrumenata (grafikoni i tablice rasta) za primjenu u praksi, te bi se obezbijedio obuhvat djece svih starosti u smislu praćenja rasta i razvoja.

Ipak, zbog nedovoljnih finansijskih sredstava nijesu realizovane sve planirane aktivnosti,

najvećim dijelom jer se planiralo njihovo realizovanje kroz donacije ili projekte, a to su: sprovođenje istraživanja o navikama u ishrani različitih populacionih grupa, sprovođenje biomonitoringa jednog unosa u opštoj populaciji i nije formirana radna grupa za postavljanje nacionalnih ciljeva za redukciju stope gojaznosti kod djece na osnovu rezultata istraživanja i strateških dokumenata. Peporučuje se da se ove aktivnosti planiraju kroz naredni strateški dokument koji će tretirati ovu oblast.

3. TABELA ZA IZVJEŠTAVANJE

Operativni cilj 1: Unaprijeđeno okruženje koje podstiče pravilan izbor hrane, napitaka i smanjenje gojaznosti.

Indikator učinka a) Povećan stepen aktivnosti ustanova/subjekata kojima omogućavaju pravilan izbor hrane i napitaka;		<i>Početna vrijednost:</i> Izrađene su neke smjernice i preporuke; Nema smjernica za za ishranu školske djece i preporuka za institucionalne kuhinje i ugostiteljske objekte;			<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta:</i> Sve ciljane ustanove su implementirale smjernice i preporuke.					
Indikator učinka b) Povećan stepen promotivnih aktivnosti o značaju fizičke aktivnosti u cilju smanjenja gojaznosti		<i>Početna vrijednost:</i> Nema kampanja;			<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta:</i> Sprovedena makar 1 kampanja					
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 1.	Indikator rezultata i postignute vrijednosti na kraju izvještajnog perioda	Institucije odgovorne za sprovođenje aktivnosti	Datum početka	Planirani datum završetka	Status realizacije 	Novi rok realizacije (odgovarajuće obrazloženje)	Sredstva planirana	Sredstva realizovana	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period sprovođenja
1.1 Implementacija Nacionalnih smjernica za ishranu djece u predškolskim ustanovama	Broj predškolskih ustanova koje su implementirale smjernice	MZ Partneri IJZ; DZ, UNICEF; SZO	IIIQ 2021	IVQ 2022	Djelimično realizovano Sedam ustanova je implementiralo smjernice.	2023	3.000e	0	Budžet	Nastaviti sa realizacijom
1.2 Promocija preporuka za smanjenje unosa hrane bogate zasićenim mastima, trans mastima, šećerima i soli kod proizvođača hrane	Broj novih zakonskih akata; Broj proizvođača koji su usvojili preporuke; Broj promotivnih aktivnosti (radionice, okrugli sto);	MPŠV, MZ Partneri: IJZ; UNICEF; SZO, Udruženja proizvođača	IIIQ 2021	IVQ 2022	Realizovano Izrađen 1 predlog izmjene pravilnika za so koji je dostavljen Ministarstvu poljoprivrede, 1 proizvođač usvojio preporuke i realizovano 25 promotivnih aktivnosti.	2023	5.000e	0	Budžet	Nastaviti sa realizacijom
1.3 Izrada Smjernica za ishranu djece	Izrađene smjernice	MPŠV, MZ, MPNKS Partneri: IJZ; UNICEF; SZO	IIQ 2022	IVQ 2022	Nije realizovano	2024	10.000e	0	Donacije	Planirati u narednom dokumentu

1.4 Izrada Preporuka za definisanje porcije, odnosno veličine obroka kako u institucionalnim kuhinjama, tako i u ugostiteljskim objektima	Izrađene preporuke	MZ, MPŠV IJZCG UNICEF	IQ 2022	IVQ 2022	Nije realizovano	2024	15.000e	0	Donacije	Planirati u narednom dokumentu
1.5 Usvajanje odluke o zabrani prodaje hrane bogate šećerom, zasićenim i trans mastima i soli u blizini osnovnih škola i na automatima u školama i zdravstvenim ustanovama	Broj ustanova koje se pridržavaju odluke	MPŠV, MZ, MPNKS; Partneri: IJZ; UNICEF; SZO	IVQ 2021	IVQ 2022	Nije realizovano	2024	2.000e	0	Budžet	Planirati u narednom dokumentu
1.6 Edukovanje kadra u predškolskim i školskim ustanovama o pravilnoj ishrani kroz program stručnog usavršavanja	Broj sprovedenih edukacija u ovoj oblasti	MZ, MPNKS; Partneri: IJZ; UNICEF; SZO	IVQ 2021	IVQ 2022	Nije realizovano	2024	5.000e	0	Budžet	Planirati u narednom dokumentu
1.7 Zastupanje za obezbjeđivanje dostupnosti školskih dvorana i sportskih terena djeci i mladima i pored redovne nastave (bez nadoknade)	Broj javnih ustanova koje su omogućile ove aktivnosti; Broj lokalnih samouprava koje su omogućile ove aktivnosti;	MZ; MPNKS; MS, UNICEF Partneri: Lokalna samouprava	IVQ 2021	IVQ 2022	Realizovano Ukupno je oko 25% osnovnih i srednjih škola u Crnoj Gori (55 njih) bez nadoknade, ustupilo salu za fizičko vaspitanje i sportske terene za realizaciju sportskih aktivnosti. U školama se realizuje ukupno preko 240 vannastavnih aktivnosti (sekcija) koje se odnose na fizičku aktivnost učenika.		5.000e	Nedostupan podatak	Budžet	Planirati u narednom dokumentu nastavak i inteziviranje

					Lokalne samouprave i Glavni grad Podgorica su u izvještajnom periodu uredili brojne sportske poligone i samim tim u značajnoj mjeri poboljšali uslove za profesionalno i rekreativno bavljenje sportom.					
1.8 Promocija preporuka SZO za fizičku aktivnost u prevenciji nastanka i terapiji gojaznosti	Broj sprovedenih promotivnih aktivnosti	MPNKS Partneri: IJZCG, SZO	IQ 2022	IVQ 2022	Nije realizovano	2024	10.000e	0	Donacije SZO	Planirati u narednom dokumentu
1.9 Promocija programa SZO "Škole prijatelji pravilne ishrane djece"	Broj škola u kojima je promovisan program	MPNKS Partneri: IJZCG, SZO	IQ 2022	IVQ 2022	Nije realizovano	2024	10.000e	0	Donacije SZO	Planirati u narednom dokumentu
Operativni cilj 2: Promovisana pravilna ishrana tokom života, posebno za najugroženije grupe										
Indikator učinka a) Unaprijeđen sistem savjetovanja za pravilnu ishranu tokom života, posebno za najugroženije grupe.				Početna vrijednost: Ne postoje smjernice za pravilnu ishranu			Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja Izrađene makar 1 smjernice za pravilnu ishranu			
Indikator učinka b) Omogućene raznovrsne promotivne aktivnosti za pravilnu ishranu tokom života				Početna vrijednost: Nema promotivnih aktivnosti;			Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta: Sprovedeno minimum 10 promotivnih aktivnosti.			
<i>Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 2.</i>	<i>Indikator rezultata i postignute vrijednosti na kraju izvještajnog perioda</i>	<i>Institucije odgovorne za sprovođenje aktivnosti</i>	<i>Datum početka</i>	<i>Planirani datum završetka</i>	<i>Status realizacije</i> AAA	<i>Novi rok realizacije (odgovarajuće obrazloženje)</i>	<i>Sredstva planirana</i>	<i>Sredstva realizovana</i>	<i>Izvor finansiranja</i>	<i>Preporuke za naredni period sprovođenja</i>

2.1 Izrada Nacionalnih smjernica za ishranu dojilja i trudnica	Izrađene smjernice	MZ, DZ, IJZCG Partneri: UNICEF, SZO	IQ 2022	IVQ 2022	Nije realizovano	2024	5.000e	0	Donacije	Planirati u narednom dokumentu
2.2 Izrada Smjernica za ishranu novorođenčadi i djece do 3 godine	Izrađene smjernice	MZ, DZ, IJZCG Partneri: UNICEF, SZO	IQ 2022	IVQ 2022	Realizovano Uz podršku UNICEF-a izrađene su Smjernice za ishranu djece od 0 – 24 mjeseca		10.000e	Nedostupan podatak	Donacije/ UNICEF	Distribuirati smjernice svim zainteresovanim
2.3 Izrada Nacionalnih smjernica za ishranu sa akcentom za ishranu starih	Izrađene smjernice	MZ, DZ, IJZCG Partneri: UNICEF, SZO	IVQ 2021	IVQ 2022	Nije realizovano	2024	15.000 e	0	Donacije	Planirati u narednom dokumentu
2.4 Promocija dojenja i unapređenje ishrane male djece	Broj promotivnih aktivnosti	MZ, DZ, IJZCG Partneri: UNICEF, SZO	IIIQ 2021	IVQ 2022	Realizovano U okviru KME “Inicijativa porodilišta po mjeri beba” sprovedena je obuka za zdravstvene radnike na primarnom, sekundarnom i tercijalnom nivou zdravstvene zaštite, kojima su obuhvaćeni svi domovi zdravlja, bolnice, KCCG (u 2 ciklusa obuka) na temu promocije dojenja i ishrane djece 0-24 mjeseca. U okviru sekundarne i tercijalne zdravstvene zaštite obuku je pohađalo 94 polaznika.	2024	15.000e	Nedostupan podatak	Donacije	Nastaviti sa edukacijom kroz KME

2.5 Sprovođenje komunikacije sa javošću o nutritivnoj pismenosti	Broj održanih predavanja; Broj izrađenih promotivno-edukativnih materijala;	MZ, IJZG Partneri: DZ, SZO, Mediji Udruženje zaštite potrošača	IVQ 2021	IVQ 2022	Djelimično realizovano Sprovedena su gostovanja u medijima i medijske objave za neke oblasti nutritivne pismenosti (unos soli).	2024	5.000e	0	Budžet	Planirati u narednom dokumentu
--	--	--	-------------	-------------	---	------	--------	---	--------	--------------------------------

Operativni cilj 3: Ojačan zdravstveni sistem u cilju promocije pravilne ishrane.

Indikator učinka a) Povećan broj primarnih zdravstvenih ustanova koje sprovode aktivnosti promocije pravilne ishrane;	<i>Početna vrijednost:</i> Ne postoji podatak o broju aktivnosti i broju primarnih zdravstvenih ustanova koje sprovode aktivnosti promocije pravilne ishrane;	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta:</i> Dostupni tačni podaci o broju aktivnosti i broju primarnih zdravstvenih ustanova koje sprovode aktivnosti promocije pravilne ishrane;
Indikator učinka b) Povećan broj bolnica koje implemetiraju smjernice za ishranu pacijenata;	<i>Početna vrijednost:</i> Ne postoje smjernice;	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta:</i> Implemetirane smjernice za ishranu pacijenata u svim bolnicama;

<i>Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 3.</i>	<i>Indikator rezultata i postignute vrijednosti na kraju izvještajnog perioda</i>	<i>Institucije odgovorne za sprovođenje aktivnosti</i>	<i>Datum početka</i>	<i>Planirani datum završetka</i>	<i>Status realizacije</i> 	<i>Novi rok realizacije (odgovarajuće obrazloženje)</i>	<i>Sredstva planirana</i>	<i>Sredstva realizovana</i>	<i>Izvor finansiranja</i>	<i>Preporuke za naredni period sprovođenja</i>
3.1 Nastavak implementacije i promocija "Vodiča za dojenje" i "Kodeksa zabrane reklamiranja zamjena za majčino mlijeko" u zdravstvenim ustanovama	Procenat ekskluzivnog dojenja	MZ, Sanitarna inspekcija Partneri: IJZ, DZ, KCCG, Opšte bolnice, UNICEF Mediji	IIIQ 2021	IVQ 2022	Djelimično realizovano U toku je izrada Nacrta Zakona o dojenju koji će obuhvatiti oblast reklamiranja zamjena za majčino mlijeko u zdravstvenim ustanovama. Takođe, urađena je i izmjena "Vodiča za dojenje" koji je		5.000e	Nedostupan podatak	Budžet	

					usklađen sa međunarodnim kodeksom za zabranu promovisanja zamjena za majčino mlijeko. Dokument je u fazi usvajanja u Ministarstvu zdravlja.					
3.2 Edukacija zdravstvenog osoblja o hrani i pravilnoj ishrani za prevenciju gojaznosti i nezaraznih bolesti povezanih sa ishranom u primarnoj zdravstvenoj zaštiti	Broj sprovedenih KME edukacija u ovoj oblasti	MZ, IJZ Partneri: DZ	IIIQ 2021	IVQ 2022	Nije realizovano	2024	10.000e	0	Budžet	Planirati u narednom dokumentu
3.3 Izrada Smjernica za ishranu pacijenata u bolnicama	Izrađene smjernice	MZ, IJZ SZO	IIIQ 2021	IVQ 2022	Nije realizovano	2025	10.000e	0	Donacije	Planirati u narednom dokumentu
Operativni cilj 4: Ojačan sistem nadzora i povećan broj istraživanja u oblasti hrane i ishrane sa formiranom nacionalnom bazom podataka.										
Indikator učinka a) Povećan broj sprovedenih studija i istraživanja;					Početna vrijednost: Broj sprovedenih studija i istraživanja;		Ciljna vrijednost na kraju sprovedena: Sprovedeno makar 1 novo istraživanje/studija;			
Indikator učinka b) Povećan broj uspostavljenih baza podataka;					Početna vrijednost: Ne postoji nijedna baza podataka;		Ciljna vrijednost na kraju sprovedena: Uspostavljena makar 1 baza podataka;			
<i>Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 4.</i>	<i>Indikator rezultata i postignute vrijednosti na kraju izvještajnog perioda</i>	<i>Institucije odgovorne za sprovođenje aktivnosti</i>	<i>Datum početka</i>	<i>Planirani datum završetka</i>	<i>Status realizacije</i> AAA	<i>Novi rok realizacije (odgovarajuće obrazloženje)</i>	<i>Sredstva planirana</i>	<i>Sredstva realizovana</i>	<i>Izvor finansiranja</i>	<i>Preporuke za naredni period sprovođenja</i>
4.1 Nastavak aktivnosti u međunarodnim mrežama vezanim za hranu i ishranu	Učešće u HBSC studiji, nastavak aktivnosti u COSI i IAEA platformama	MZ Partneri: IJZ, DZ	IIIQ 2021	IVQ 2022	Realizovano Sprovedeno je COSI istraživanje za praćenje stanja uhranjenosti, navika u ishrani, fizičkoj aktivnosti i ispitivanje školskog okruženja i		10.000e	10.000e	IJZCG	Nastaviti sprovođenje ovog istraživanja i u narednom periodu

					socioekonomskog statusa djece školskog uzrasta. Krajnji cilj projekta je upotreba podataka za kreiranje programa koji će doprinijeti smanjenju gojaznosti kod djece.					
4.2 Sprovođenje istraživanja o učestalosti mikronutritivnih deficita	Izveštaj o realizovanoj studiji	MZ Partneri: IJZ, UNICEF	IVQ 2021	IVQ 2022	Realizovano Sprovedeno je MONS istraživanje.		100.000e	120.000e (UNICEF 80.000e + IJZCG 40.000e)	Donacije i Budžet IJZCG	
4.3 Sprovođenje istraživanja o navikama u ishrani različitih populacionih grupa	Izrađen izvještaj	MZ, Partneri: MPŠV, IJZ, SZO	IVQ 2021	IVQ 2022	Nije realizovano	2024	30.000e	0	Donacije	Planirati u narednom dokumentu
4.4 Formiranje radne grupe za postavljanje nacionalnih ciljeva za redukciju stope gojaznosti kod djece na osnovu rezultata istraživanja i strateških dokumenata	Oformljena radna grupa, postavljeni ciljevi i izrađen nacrt strategije za gojaznost u dječijem uzrastu	MZ, Partneri: MPŠV, IJZ, SZO,	IVQ 2021	IVQ 2022	Nije realizovano	2024	20,000e	0	Donacije	Planirati u narednom dokumentu
4.5 Sprovođenje biomonitoringa jednog unosa u opštoj populaciji	Izrađen izvještaj	MZ, IJZCG UNICEF	IVQ 2021	IVQ 2022	Nije realizovano	2024	10.000e	0	Donacije	Planirati u narednom dokumentu
4.6 Sprovođenje Monitoringa rasta djece mlađe od 5 godina kroz antropometrijska mjerenja	Izrađen izvještaj	MZ IJZCG SZO UNICEF	IQ 2022	IVQ 2022	Realizovano Aktivnost je realizovana kroz projekat IJZCG "Procjena zdravlja djece starosti do pet godina života, primjenom antropometrijskih indikatora".		15.000e	Nedostupan podatak jer finansijski izvještaj nije završen u trenutku pisanja ovog dokumenta	Donacije	Preporuka IJZCG je da se pružaoci zdravstvenih usluga za djecu motivišu da kontinuirano koriste nacionalne standarde za praćenje rasta, a time i zdravstvenog stanja djece starosti do pet

											godina. Takođe, da se obezbijedi korišćenje navedenih podataka, na način što će isti biti inkorporirani u baze podataka kako bi bili dostupni u svim ambulantomama za zadovoljenje zdravstvenih potreba djece do pet godina starosti. Takođe, praćenje rasta i razvoja djece i evidentiranje dobijenih podataka trebaju biti obaveza izabranih doktora za djecu.
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

4. NALAZI EVALUACIJE

U dijelu aktivnosti u Akcionom planu nije predviđena evaluacija Programa, ali se predlagalo da Radna grupa za sprovođenje ovog dokumenta i nosioci aktivnosti ulože napore da ex post evaluaciju ovog programa uvrste kao neku od budućih aktivnosti projekata koje će sprovesti i kroz komunikaciju sa donatorima koji će obezbijediti sredstva za sprovođenje nekih aktivnosti ovog Programa. Ipak, nijesu obezbijedena sredstva za sprovođenje evaluacije i ista nije sprovedena.

5. OSVRT NA PLANIRANA I UTROŠENA FINANSIJSKA SREDSTVA

Realizacija planiranih aktivnosti, za ukupan period važenja ovog strateškog dokumenta, najvećim dijelom je planirana da se finansira iz donacija ili projekata, ali i iz budžetskih sredstava. Tako je za sprovođenje ovog Programa akcionim planom procijenjeno da je potrebno izdvojiti ukupno 325.000 eura.

Podaci o utošenim sredstvima o realizaciji svih aktivnosti nijesu dostupni Ministarstvu zdravlja u trenutku sačinjavanja izvještaja i samo su neki od nosilaca aktivnosti izvijestili o utrošenim finansijskim sredstvima koji iznose ukupno 130.000 eura, a sva su vezana za ostvarenje *operativnog cilja 4. Ojačan sistem nadzora i povećan broj istraživanja u oblasti hrane i ishrane sa formiranom nacionalnom bazom podataka*. Od toga je 50.000 eura opredijeljeno iz budžeta IJZCG, a 80.000 eura je donacija/projekat kancelarije UNICEF-a u Crnoj Gori. Tačnije, IJZCG je izdvojio 10.000 eura za sprovođenje aktivnosti *4.1 Nastavak aktivnosti u međunarodnim mrežama vezanim za hranu i ishranu*, a zajedničkim sredstvima IJZCG i kancelarija UNICEF-a u Crnoj Gori realizovali su aktivnost *4.2 Sprovođenje istraživanja o učestalosti mikronutritivnih deficita, a kroz sprovođenje MONS istraživanja* (80.000 eura UNICEF i 40.000 eura IJZCG).

6. PREPORUKE ZA NAREDNI PERIOD SPROVOĐENJA

- **Planirati nerealizovane aktivnosti narednim strateškim dokumentom u ovoj oblasti i nastaviti realizaciju djelimično realizovanih.**
- **Izrađene smjernice i pravilnike usvojiti i distribuirati svima zainteresovanima.**
- **Istraživanja uvrstiti u godišnje planove IJZCG kako bi se uspostavio kontinuitet neophodnih dostupnih podataka i obezbijediti finansijska sredstva za njihovo sprovođenje.**
- IJZCG preporučuje za naredni period:
 - da se pružaoci zdravstvenih usluga za djecu motivišu da kontinuirano koriste nacionalne standarde za praćenje rasta, a time i zdravstvenog stanja djece starosti do pet godina. Takođe, da se obezbijedi korišćenje navedenih podataka, na način što će isti biti

inkorporirani u baze podataka kako bi bili dostupni u svim ambulancama za zadovoljenje zdravstvenih potreba djece do pet godina starosti;

- praćenje rasta i razvoja djece i evidentiranje dobijenih podataka trebaju biti obaveza izabranih doktora za djecu;
- da se obezbijede sredstva za naredno prikupljanje podataka o rastu i razvoju djece, starosti do pet godina, kako bi se svakih deset godina obezbijedili relevantni instrumenti za praćenje rasta i razvoja djece, što je važno zbog akceleracije u vremenu i prostoru. Ukoliko bi se uspostavio sistem praćenja, za dobijanje podataka u odgovarajućem vremenskom okviru, značajno bi se pojednostavio proces definisanja nacionalnih standarda;
- da se odmah nastavi za prikupljanjem podataka koji su bitni za ustanovljavanje standarda rasta za djecu stariju od pet godina života i kreiranje instrumenata (grafikoni i tablice rasta) za primjenu u praksi, te bi se obezbijedio obuhvat djece svih starosti u smislu praćenja rasta i razvoja.